

Fintenkning om menneskesyn og etos

Å tegne opp et sterkt skille mellom fakta og verdier i psykoterapi og klinisk praksis er problematisk.

TEKST

Erik Stänicke

Ole Magnus Vik

PUBLISERT 31. mai 2024

EMNER

etos

menneskesyn

terapi

Erik Stänicke (foto: NTB / Fredrik Solstad) & Ole Magnus Vik (foto: privat)

Vi opplever det som viktig og betryggende å ha likesinnede i diskusjonen om psykologi som et fag som er innvevd i verdier og etos. Henrik Berg har reist flere sentrale diskusjoner om grunnlagsproblemer i psykologifaget og har hatt viktige bidrag til temaet. Vi ønsker derfor å gå i dialog med ham når han adresserer vårt to år gamle fagessay om menneskesyn i psykoterapi (Vik & Stänicke, 2022) i mainnummeret av Psykologtidsskriftet (Berg, 2024). Vi er imidlertid usikre på om han forholder seg til de sentrale argumentene i vår tekst, og spør oss om hans argumentasjon har vært «fint-tenkt» nok denne gangen.

Slik vi forstår Berg vil han problematisere en tendens til å sammenblande psykologiens etos – som har med verdier å gjøre – med menneskesyn – som har med fakta å gjøre. Bakgrunnen for at han mener denne tendensen er problematisk, er filosofene David Hume og Immanuel Kant som sier at «Vi kommer oss ikke direkte fra fakta til etikk» (Berg, 2024). Dette er også av Hume kalt «den naturalistiske feilslutning».

Det bemerkelsesverdige med denne kritikken fra Berg er ikke at han refererer til Hume og Kant, som alltid er interessante å trekke frem i diskusjoner om etikk og menneskesyn. Det overraskende er heller at han gjengir den naturalistiske feilslutning som om den ikke har blitt problematisert, og kanskje vi kan si det så sterkt, har blitt forkastet. Det er også verdt å nevne at flere sentrale etiske tradisjoner, for eksempel neo-aristotelisk dydsetikk, anser det deskriptive spørsmålet om hva mennesket er, som helt sammenvevd med det normative spørsmålet om hvordan mennesket bør leve godt. Det er derfor ikke slik at skillet mellom er og bør heller er like klart i filosofien som Berg antyder.

Problemet med den naturalistiske feilslutning er at den opprettholder en forestilling om at fakta er «rene» kategorier, som menneske, psyke, trær, hus, teater, mens verdier er bedømmelser av disse kategoriene. Dette har gitt opphav til en forenklende forestilling om at forskere kan være nøytrale, de forsker på fakta, mens politikere, prester og etikere tar seg av verdidommene. For eksempel at psykoterapiforskere undersøker hvilken behandlingsmetode som er mest effektiv, og helsepolitikere bestemmer implementeringen av metodene i offentlig psykisk helsevern. Debatten om medisinfri behandling har kommet i denne kryssilden; skal vi av verdimeslige grunner tilby medisinfri behandling selv om vi enda ikke har robust evidens for den? Berg (2017) er også selv, slik vi leser han, en av de som har bidratt til å peke på urimelighetene i et slikt dikotomt skille mellom det deskriptive og normative i behandling, blant annet ved å problematisere det å bare vektlegge effekt og se bort fra etos i anbefalte behandlingsmetoder.

I likhet med sentrale etikere fra de siste hundre – og noen fra de siste to og et halvt tusen år – mener vi at en streng inndeling i fakta og verdier som tilhørende ulike kategorier, ikke er bærekraftig. Et slående argument er fra nærhetsetikken til Hans

Jonas (1984). Han argumenterer tydelig hvordan et bør kan være innvevd i det som er. Arne Johan Vetlesen (2007) oppsummerer det presist:

Det nyfødte menneskebarnet, hvis blotte pust retter et bør mot omverdenen – et ordløst imperativ om å bli tatt hånd om, om å bli ivaretatt i sin eksistens, i sin væren som hjelpeløst prisgitt menneskelige ivaretakere. Den nyfødte er et værende hvor et «bør» rettet mot andre er tydelig til stede. (s. 68)

Det er flere eksempler å nevne, som Emmanuel Lévinas (1991) sin utlegning om hvordan møtet med Den andres ansikt fordrer ansvar og respekt. Nok et eksempel er Knud Løgstrups (1956) beskrivelse av de spontane livsytringer. Innen vitenskapsfilosofi har også skillet mellom fakta og verdi blitt problematisert. Det er ikke hensiktsmessig å ramse opp alle som har problematisert et slik skille mellom fakta og verdier her, men vi vil tillate oss å vise til den moderne klassikeren av filosofen Hilary Putnam (2002).

Berg synes dessuten å anlegge et premiss om at psykologen, uten alt for store problemer, kan komme til klientens «egentlige» mål via klinisk skjønn. Gitt dette premisset er nok menneskesyn underordnet i klinisk virksomhet. Men vi er ikke enige i premisset. Faktisk så mener vi det er problematisk å tro at klinikere i så stor grad kan overskride sine egne forforståelser, enten de er politisk-ideologiske, epistemologiske, faglige eller på grunn av menneskesyn. Ikke minst med tanke på det økende mangfoldet både i fag og praksis. At vi som hvite, heteroseksuelle menn skal forfekte en så sterk tro på at psykologen kan overskride egne blindsoner, er kanskje ekstra problematisk.

Vi mener derfor at spørsmålet om distinkte menneskesyn innenfor de ulike terapiretninger ikke bare sier noe om egenskaper og fakta ved mennesket, men også i praksis i aller høyeste grad er, og blir, normative. Blant annet fordi slike menneskesyn – selv om de nominelt sett fremstår som deskriptive – alltid impliserer hva et godt og friskt liv innebærer. For eksempel om vi forstår mennesket som i utgangspunktet rasjonelt og lykkelig, så vil behandlingen av en som lider, søke å oppnå – et bør – rasjonalitet og lykke. Derimot vil en behandler som forstår mennesket fra en mer tragisk synsvinkel, søke integrasjon eller toleranse for det smertefulle og konfliktfylte. Menneskesyn opererer ofte i samsvar med distinkte terapitradisjoner, men kan også spille seg ut uavhengig av terapeutisk skoleretning. Derfor vil det å bare se på terapitradisjonens iboende etos, slik Berg argumenterer for i sitt innlegg, være en høyst nødvendig, men ikke tilstrekkelig utforskning av de verdimeslige, førvitenskapelige premissene for norske psykologers kliniske virksomhet.

«... et bør kan være innvevd i det som er»

Vår kliniske praksis hviler på en rekke verdivurderinger som blant annet bestemmes av iboende etos og menneskesyn i psykologien som akademisk fag, normativitet og ideologi i kulturen som sådan, og av de forskjellige psykoterapiretningene. Å ikke

kjenne til verdiene og de underliggende menneskesynene vil risikere at psykologer ukritisk og ureflektert viderefører en lang rekke livsholdninger og livsanskuelser til klienter og pasienter på en måte som – i strid med våre fagetiske retningslinjer om å utforske og utfordre blindsoner i våre roller, praksis og fagtradisjon (Kompetanse 2.2) – risikerer å gjøre terapirommet til et pseudonøytralt, eller politisert, rom som begrenser subjektets mulighet for autentisk livsutfoldelse. For at psykoterapi og annen klinisk virksomhet skal forbli en verdiåpen, ikke-diskriminerende praksis som fasiliterer subjektets frie og helsefremmende meningssøken, må den også konstitueres av, og kritisk reflektere over sine, iboende etos (se Vik, 2022). Dette blir umulig uten den kontinuerlige utforskningen av den kliniske psykologiens grunnlagsproblemer som både vi og Berg prøver å gjøre.

På det overordnede opplever vi tross alt å stå på samme side som Berg i den ideologiske kampen som foregår i klinisk psykologi. Vårt høyeste ønske for den videre debatten er derfor at representanter fra andre fagmiljøer i større grad også melder seg på!

Merknad. Ingen oppgitte interessekonflikter.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 61, nummer 6, 2024, side 408-409

TEKST

Erik Stänicke

KONTAKT: erik.stanicke@psykologi.uio.no

Ole Magnus Vik

+ Vis referanser

Berg, H. (2017). Fakta og verdi i psykoterapi. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 55(5), 480-483. <https://psykologtidsskriftet.no/debatt/2017/05/fakta-og-verdier-i-psykoterapi>

Berg, H. (2024). Etos og menneskesyn i psykoterapi. Tidsskrift for Norsk psykologforening, <https://psykologtidsskriftet.no/debatt/2024/05/etos-og-menneskesyn-i-psykoterapi>

Jonas, H. (1984). The imperative of responsibility. The University of Chicago Press.

Levinas, (1991). Totality and infinity. Kluwer.

Løgstrup, K.E. (1956). Den etiske fordring. Gyldendal.

Putnam, H. (2002). The collapse of the fact/value dichotomy - and other essays. Harvard University Press.

Vetlesen, A.J. (2007). Hva er etikk. Universitetsforlaget.

Vik, O.M. (2022). Psykoterapiens etos. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 59(7), 656-663. <https://psykologtidsskriftet.no/fagessay/2022/07/psykoterapiens-etos>

Vik, O.M. & Stänicke, E. (2022). Menneskesyn i psykoterapi. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 59(12), 1104-1111. <https://psykologtidsskriftet.no/fagessay/2022/12/menneskesyn-i-psykoterapi>

